

ΙΔΡΥΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ"

38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΑ - 38

ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΚΛΕΜΑΝΣΩ ΤΕΧΝΟΚΡΙΤΗΣ

Μέσα στην ένταση της πνευματικής ζωής του Παρισιού του περασμένου αιώνα, επόμενο ήταν ο νους του πνευματικού ανθρώπου να ξεφεύγει από την ειδικότητα και ν' αποκτά την πληρότητα της καθολικής εποπτείας. Ο επιστήμονας κι' ο καλλιτέχνης, ο θεωρητικός κι' ο πρακτικός άνθρωπος ζούν ο ένας πλάι στον άλλο. Το οικοδόμημα του επιστήμονα φωτίζεται από το έργο του καλλιτέχνη και η δημιουργία του καλλιτέχνη πλαισιώνεται από την επιστημονική σκέψη. Ο θεωρητικός άνθρωπος προεκτείνεται ως εκεί που αρχίζουνε τὰ όρια της πρακτικής δράσεως κι' ο πρακτικός έμποτιζεται από ρεύματα που χύνουνε την πηγή τους στην τέχνην ή στην επιστήμη. Φραγμοί κοινωνικοί δέν υπάρχουνε. Ο ζωγράφος, ο γλύπτης, ο αρχιτέκτονας, ο μηχανικός, ο φυσικός, ο γιατρός, ο φιλόσοφος, ο δικηγόρος, ο πολιτικός, δέ ζούνε μόνον ο ένας κοντά στον άλλον, αλλά ο ένας μαζί με τον άλλο. Τὰ χωρίσματα, που κομματιάζουνε την κοινωνία, έχουνε σπάσει από τον καιρό της Γαλλικής Έπαναστάσεως. Ίδεολογικές συγγένειες κι' όχι έξωτερικά γνωρίσματα ένώνουνε τους ανθρώπους.

Δέν είναι μέσα σε μιά τέτοια κοινωνία τίποτε το παράδοξο να διαμορφωθούνε προσωπικότητες με μίαν εύρύτατην Ικανότητα κατανοήσεως και πολλές φορές μίαν εύρύτητα δημιουργικής αποδόσεως. Μιά τέτοια περίπτωση αποτελεί και η πολύμορφη προσωπικότητα του Κλεμανσώ. Δεσπόζει βέβαια καταθλιπτικά η πολιτική του όρμη. Μ' αποτελούνε υπερήφανο βάθρο της μεγάλης πολιτικής του μορφής, οι άλλες πνευματικές του επιδόσεις. Το «Πέπλο της εντυχίας», — που παίχθηκε και στην Αθήνα από τον θίασο του Έλληνικού Θεάτρου το 1919-1920—είναι γνωστό στο έλληνικό κοινό. Και γνωστό είναι και το Ιστορικό του έργο για τον Δημοσθένη. Δέν είναι όμως και τόσο γνωστό πως ο Κλεμανσώ έγραψε για τον Κλώντ Μονέ ολόκληρο βιβλίο, μόλις είχε πεθάνει ο μεγάλος του φίλος.

Αξίζει να προσέξη κανείς πως ο Τίγρις με τον άεικίνητο νου κατάλαβε το έργο ενός μεγάλου ζωγράφου, ενός μεγάλου τεχνίτη, που δουλειά του ήτανε να σταθεροποιή τή φευγαλέα έντύπωση μιάς σπάνιας ένταύγειας, μιάς ένταύγειας, που μόρεσε το μάτι του να συγκρατήση.

Ο Κλώντ Μονέ (1840-1926) συγκαταλέγεται στους μεγάλους εκπροσώπους του

Impressionisme. Στάθηκε μαζί με τον Έντουάρ Μανέ, τον Ντεγκά, τον Σεζάν, τον Ρενουάρ, τον Πισσαρό και τον Σισλέ μεγάλος πρωτομάστορας της νέας σχολής και δοκίμασε μαζί τους τις ίδιες πίκρες στα χρόνια, που το έργο του έδινε μόνον άφορμή σε σχόλια ειρωνικά. "Ας σημειωθῆ πως κι' ο τίτλος της σχολής όφείλεται σ' ένα έργο του Κλώντ Μονέ, που χε μάταια έκθέσει με τον τίτλο: Impression.

Ο Κλώντ Μονέ έκθέτει για πρώτη φορά το 1865, την εποχή που ο Έντουάρ Μανέ προκαλούσε άληθινό σκάνδαλο με την περίφημη Ολυμπία του, που χωρίς αποτέλεσμα την υπερασπίζεται ο Ζολά. Κι' από το 1865 δουλεύει αδιάκοπα, ως στο τέλος της ζωής του. Τὰ τελευταία χρόνια της ζωής του η δόξα έδιωξε από μπρός του και τους άνόητους κριτικούς και τις ύλικές φροντίδες. Ο Κλεμανσώ δύο χρόνια μετά το θάνατο του φίλου του, το 1928, δημοσίευσε το βιβλίο του για τον Κλώντ Μονέ με τον υπότιτλο: Les Nymphéas. "Ίσως θάταν ωραίο το βιβλίο του για τον Μονέ να μην είχε γραφεί μετά την έπιβολή του σαν έξήγηση μιάς παραδεγμένης άξιας, μά να χε γραφεί στα χρόνια της δυσπιστίας του κοινού και της πικρής ειρωνείας των «είδικών». Θα ταίριαζε στον Κλεμανσώ, τον άκούραστον άγωνιστή, ν' άντιταχθῆ σε μιά πρόληψη, να πολεμήση και να νικήση. Ο ίδιος ο Κλεμανσώ έξηγει: «Δέν είναι για τή δόξα του Μονέ που έπιχειρώ ν' άπασχολήσω εκείνους, που θα ριψοκινδυνεύσουν να με διαβάσουν. Τή γνώρισε και την παραγνώρισε τήν άψειά κακομοιριά αυτού του καπνού. Πεθαμένος στέκει τώρα πιά μακριά από τις φροντίδες του διάβα του. Μά γιατί έζησε μās άφησε κάτι από τον έαυτό του, που έχει σημασία για μās να το γνωρίσωμε έπ' ωφελεία — και προς τιμήν — της μελλοντικής μας έξελίξεως. Να τί θάθελα να γυρέψω. Ένα δίδαγμα, είπα, προκύπτει από κάθε ζωή. Ποιό είναι το δίδαγμα από τή ζωή του Μονέ;»

Ένας άγωνιστής άκούραστος, άδυσώπητος όπως ο Κλεμανσώ φυσικό ήταν ν' άναζητήση να βρῆ το δίδαγμα της ζωής του Μονέ μέσα στον άγώνα του. Κάθε καλλιτέχνης για να δημιουργήση το έργο του κάνει έναν άγώνα διπλό. Έναν άγώνα για την άνεύρεση του ιδεώδους του κι' έναν άγώνα για την τεχνική του πραγματοποίηση, που όσο κι' άν δέν είναι συνειδητοί,

γιατί στην ουσία τους κείται να γίνονται διαισθητικά κι' όχι λογικά, είναι άγωνα σκληροί όπου συμβαίνει, τι συμβαίνει σε όλους τους άγωνα, είναι οι νεκροί δηλαδή κι' οι πληγωμένοι άπειράριθμοι και οι νικητές λιγαστοί. Κι' όταν ή αναζήτηση του Ιδεώδους δέ γίνεται μέσα στο πλαίσιο των παραδεγμένων άξιων, αλλά ξεπερνάει τ' άδρια τους, τότε ο άγωνας δέν είναι μόνον έσωτερικός μά πέρνει έξωτερική, κοινωνική μορφή. Το άξιόλογο στον Κλεμανσώ είναι πώς δέν έθαύμασε μόνο την έξωτερική μορφή του άγωνα, που έκαμε ο Μονέ. Φίλος του, σύντροφός του στις ώρες σχολής του, παρακολούθησε και κατάλαβε τη ζωή του μεγάλου impressioniste. Ο Κλεμανσώ διαμορφώθηκε σε μίαν εποχή που ξεπετάγονταν ο θετικισμός κι' ο ρεαλισμός σπάζοντας πολλά συμβατικά πλαίσια. Το φιλοσοφικό και λογοτεχνικό σύνθημα: *Περισσότερη αλήθεια* φυσικό ήταν να συμπληρωθί με το σύνθημα: *Περισσότερο φως*, στη ζωγραφική. Και φυσικό ήταν ο Κλεμανσώ συνεπαρμένος από το πρώτο να ένθουσιασθί από το δεύτερο. "Όσο για την αντίθεση με την άκαδημαϊκή και τη ρωμαντική παράδοση με τον Νταβίντ και τον Ingres από τη μιά μεριά και τον Ντελακρουά από την άλλη, αποτελούσε μιά πρόσθετη έλξη για τον Κλεμανσώ. Γιατί το γκρέμισμα ένδος έχθρου, ή συντριβή μιάς άντιστάσεως, αυτό είναι το πάθος της ζωής του Κλεμανσώ. Μ' άν είχε σταθί σ' αυτό μονάχα, ο Κλεμανσώ δέν θάχε ξεπεράσει τ' άδρια της πολιτικής του προσωπικότητας. Ο Κλεμανσώ προχώρησε όμως και κατάλαβε όχι μόνο τον άγωνα του Μονέ για την αναζήτηση του Ιδεώδους μά και τον σκληρότατον έπίσης άγωνα για την τεχνική του πραγματοποίηση. Δέν βλέπει ο Κλεμανσώ τον Μονέ όπως είναι φυσικό για έναν άνθρωπο, που έκλεισε πιά το βιβλίο της δημιουργίας του, σ' α μιά σταθερή προσωπικότητα. Τόν βλέπει σαν άγωνιστική προσπάθεια, που από περίοδο σε περίοδο συμπληρώνει την κατάκτηση της έκφραστικής του Ικανότητας. Και κείνο που άποκορυφώνει το θαυμασμό του Κλεμανσώ και που τόν κάνει να βλέπη στα πανώ του *Nymphéas* την άποθέωση της τέχνης του Μονέ δέν είναι μόνο μιά αίσθητική άποτίμηση, που θά μπορούσε άπόλυτα να δικαιολογηθί, μά είναι και το συμπτωματικό γεγονός ότι το τελευταίο του έργο το άποτελείωσε ο Μονέ πολεμώντας να υπερνικήση το θόλωμα της δράσεώς του, που του έφερε ένα μοιραίο όφθαλμικό πάθημα.

Ο Κλεμανσώ άποφεύγει τη συγκριτική άποτίμηση του Μονέ. Μά στον άναγνώστη του βιβλίου μένει κάπως άόριστα ή έντύπωση πώς ο Κλεμανσώ συνολικά υπερτίμησε τηγ προσωπικότητα του μεγάλου του φίλου. Ο Μονέ δέν ξεπέρασε τ' άδρια του

impressionisme και ή σπουδαιότητά του έγκείται περισσότερο στην τεχνική του παρά στην τέχνη του.

Ξέχωρα όμως από δυσκολοβάσταχτες συγκρίσεις, ο Μονέ στάθηκε πρωτοπόρος σε μιά φάση της τέχνης, που άν δέν είναι από τις λαμπρότερες, ήταν νέα κι' άνταποκρίθηκε στο πνεύμα της εποχής της, άπαλλαγμένη από κάθε μάταιον Ιστορισμό. Το τελευταίο του γνώρισμα—ή άπαλλαγή από τον Ιστορισμό—δέν έχει τονισθί όσο θάπρεπε. Κι' όμως άποτελεί βασικό γνώρισμα και του Μονέ και της σχολής του, γνώρισμα που θεμελιώνει την πνευματική συγγένεια του Κλεμανσώ προς τους impressionistes.

Με την παρατήρηση αυτή θά μπορούσε να κλείση κανείς το σημείωμα τουτο. Μά θάτανε δύσκολο να μη προσθέση δυο λόγια για το πώς άτένισε τόν τελικό θρίαμβο της ζωής του Μονέ ο Κλεμανσώ, που ή μεγαλύτερή του ύπηρεσία προς την πατρίδα βραβεύτηκε με την άποτυχία του στην προεδρική έκλογή. Ο Κλεμανσώ δέν έβγαλε, βέβαια, το συμπέρασμα πώς ή νίκη έπιβραβεύει φυσικά μιά μεγάλη προσπάθεια. Και σ' αυτό δέν είχε άδικο. Μά αυτός ο θετικός κι' άπροκατάληπτος άνθρωπος, ο δυνατός, άκατάβλητος άγωνιστής, δέ μπόρεσε να υπερνικήση μιάς άθελης συγκρίσεως με τη δική του μοίρα το πικρό συμπέρασμα. Φανερώνεται καθαρά σε μιά φράση: «Δίστασε κάποτε για το χέρι του, μά ποτέ για τ' μάτι του και με μίαν ήρωϊκή συσσώρευση προσπάθειών περισσότερο επίμονων, μεγαλύτερων τόν χώρο της κυριαρχίας του πιά πέρα από κεί που όνειρεύτηκε, για να πεθάνη μέσα στη ζωηρότερη λάμψη μιάς άσύγκριτης έπιτυχίας. Τύχη θριαμβευτικά αντίθετη με τη συνηθισμένη μοίρα».

Μά γράφοντας για τόν άδιάκοπο άγωνα του Μονέ να υπερνικήση τις τεχνικές του δυσκολίες, να έντείνη την έκφραση της τέχνης του, ο Κλεμανσώ λέγει: «...έκείνο που δέν έλπιζε ούτε ο ίδιος ο Μονέ, εκείνο που άκόμα μόνο μιά μειοψηφία καταλαβαίνει, είναι πώς δέν υπάρχει σ' αυτή την περιπέτεια καμμιά ήττα που να μην είναι μέρος μιάς νίκης. Της περιπέτειας αυτής το δράμα το είδα να ξετυλίγεται μπρός από τ' άμάτια μου στις ώραιότερες του φάσεις και κείνοι που δέν τούς ένδιαφέρει άς μ' αφήσουν την εύχαρίστηση να τ' διηγηθώ στον έαυτό μου, κάνοντας πώς τ' διηγοῦμαι σ' αυτούς. Μου άρκει ή όμορφία της δράσεως για να μην έχω άνάγκη να θριαμβολογώ πολύ για την έπιτυχία, γιατί για τόν άληθινό Ιδεαλισμό ή ζωή είναι άγωνας, ένω ή νίκη, που εύκολα ξεγλυστράει στην κομπορημοσύνη, μπορεί να ναι, σε ώρισμένες περιπτώσεις, πηγή μειώσεων».

Θ. ΤΣΑΤΣΟΣ